

TÖRTÉNELMÜNK VAGY TÖRTÉNELMEINK?

Szűk egy év, és újból napi gondolkodásunk részévé válik egy sokáig mélyre temetett kérdéskör. Századokon át a magyarság, Magyarország annak az étosznak jegyében élt, hogy Európa védőpajzsaként dacol a keleti fenyegetéssel, s vére ontásával védi a Nyugatot. Vagyis – szkíta, tehát keleti eredettudatával – a Nyugat részének tekintette magát. Nem érdemes belegabalyodni, hogy ez a származásmítosz mire épült, hogy nyugati krónikák erősítették meg, amelyekben valójában a be nem fogadás gesztusa fejeződött ki...

A keleti származás azonban nem pusztán mítosz, hanem tény. Főlemletése azonban – szinte hihetetlen – máig mintha megosztaná a közvéleményt. Valóban: lehet alapja valami ködös különállásnak, kutathatatlan távolságokba húzódva, felsőbbrendűségi érzéssel vegyes ködévésnek, másfelől lesajnálás, a barbárságnak kijáró elutasítás lehet mögötte. Általában azonban nem természetes eleme a nemzet önmagáról kialakított képének.

Ha valaki a Nemzeti Múzeumba látogatott a millicentenáris emlékezések idején, sajátos kiállítási szerkezettel találkozott. Egy külön teremben megtekinthette a honfoglalás kori magyarság hagyatékából rendezett kiállítást, mely egy önálló kultúrát reprezentált. Tarsolylemezek, övveretek, fegyverek bizonyították, hogy a honfoglalók nem akárhonnan szalasztott félvad martalócok voltak, hanem egy koherens, keleti magasműveltség hordozói. A másik kiállítás a keresztény, ha úgy tetszik az európai

Magyarország ezeregyszáz évének történetét mutatta be, minden ponton bizonyítva, hogy egyetlen (nyugati) nemzetnél sem vagyunk alábbvalóak. (A keletieket pedig el is felejthetjük.) Az első bemutató azóta már rég nem látható. Pedig a két kiállítás aligha választható el egymástól.

Valaha persze a Kelet mást jelentett: Európával szemben Ázsiát, igen, Szkítiát, amely éppen annyira mutatott a Távols-Kelet felé, amennyire a hellenisztikus műveltség kisugárzása is beleépült, s így mégsem volt egészen idegen. Jelentette azonban azt a világot is, ahonnan a magyarságot újból és újból a létében is fenyegették besenyők, kunok, tatárok, törökök (bizonyos értelemben tehát: a rokonság). Ettől eltekintve azonban ne felejtjük el: földrajzi értelemben ez a világ vitathatatlanul Európa volt.

De az európaiság fogalma nemcsak földrajzi, hanem kulturális értelemben is sokat változott. Előbb a Mediterráneumot jelentette, beleértve Kis-Ázsiát és Észak-Afrikát, aztán észak felé tolódva a mai Nyugat-Európa reprezentálta. Pannónia földje határvidék volt, a Duna határfolyó. A Kárpát-medence a magyar államalapítással vált földrajzi egységből történelmi egységgé, amíg a török hódítás miatt ismét szét nem szakadt.

A Kelet, ami nem tájat, hanem egy a Nyugatétól különböző kultúrát jelentett, megpróbálta visszahódítani. Talán ez is közrejátszott abban, hogy máig nem sikerül egyben látni történelmünket, még egy millicentenáris kiállításon sem. Még itt sem vált egységes egészzé, ami pedig az kellett volna, hogy legyen, hiszen a kultúra változásaiban is folytonosság. Meggyőzően aligha magyarázható, miért nincs olyan bemutató, amely a magyar történelmet egységesen mutatná be, s ne választaná el a *magyar nép* és a *magyar állam* történetét.

Lehet persze hivatkozni technikai okokra, meg arra, hogy a megyei múzeumok gyűjteményeinek legértékesebb darabjait az anyagyűjtemények akarják bemutatni és

így tovább. (De ez az ország azért nem arról nevezetes, hogy ha valamire központi szándék irányul, akkor az al-központok tartósan ellene tudnak állni.) Magyarázat csak az, hogy a magyar történelmet folyamatában bemutató ki-állítás igénye nem született meg.

Az okokat tehát máshol kell keresnünk, s ez nem könnyű. A magyar történetírás – miként a közgondolkodás – már-már reménytelenül átpolitizált, lényegében a kezde-tekttől máig. Hogy így indult, érthető. A történelem nem valamiféle idegen világot kutató diszciplína, a történetünk mi magunk vagyunk. Ha éppen a magunk identitását keres- sük, természetesen a történelemtudomány is ennek a tö- rekvésnek rendelődik alá. És mi mindig az identitásunkat keressük, talán éppen azért, mert népünk és országunk tör- ténetét eleve szétválasztottuk, hogy aztán a 20. században, igaz, minden elemében másként, ez a végzet be is telje- sedjék.

A modern magyar történetírás nem sokkal több mint másfél századdal ezelőtt kezdődött, a nemzeti ébredéssel egyidős, időben talán nincs is olyan nagyon lemaradva a mércének tekintett európai mintáktól. Talán tartalmában sem, de lehetőségeiben annál inkább.

Kölcseynek, a modern Magyarországot alapozó kor egyik legeurópaibb (értsd: legnyugatiasabb) költő-ideoló- gusának önmeghatározása így hangzik: „Büszke magyar vagyok én, keleten nőtt törzsöke fámnak, / Nyugati ég forró kebelem nem tette hideggé...” Himnusza alcímében a magyar nép zivataros századairól szól. Pedig az igazán zi- vataros időszak csak utána következett, s míg ő a kor histo- rizmusának jegyében, de attól függetlenül is teljes joggal rendkívüli jelentőséget tulajdonított a nemzeti hagyomá- nyoknak, azok nehéz sorsra jutottak. Nem a hagyomá- nyokból épült a jövő, hanem a napi szempontok döntöttek arról, hogy mi a hagyomány.

Meg lehetett ezt fogalmazni Herderrel vitázva, vagy Ferenc Józseffel dacolva, később a történelmi ország egységét féltve majd visszasírva, labanc és kuruc hittel, valamivel szemben és valami mellett, be lehetett kapcsolni a keresztény–germán kultúrkörbe, lehetett azzal szemben fogódzót keresni, később a plebejus-demokratikus nemzeti hagyományból az osztályharc, majd annak tagadása is meghatározó lehetett – csak az nem válhatott meghatározóvá, hogy történelmünkben valóban azt keressük, ami történt, valóban önmagunkat keressük.

Lehet, ez ma is utópia. S lehet, hogy már nincs is miért keressünk önmagunkat. Ettől függetlenül azonban ez a feladat nem kerülhető meg, és úgy illenék, hogy mi végezzük el.

Egy év múlva ismét visszakerülünk sok évszázados helyzetünkbe: a Nyugat keleti szélére, aminél évtizedek óta nem volt nagyobb vágyunk. Persze, közben sem voltunk máshol, csak erről a világ nem akart tudni. Inkább úgy néztek ránk, mint a Kelet legnyugatibb országára, és igazából ez sem volt újdonság. (Bár ez a kelet nem az a Kelet volt, aminek hagyományára oly sokáig voltunk büszkék.)

Ez a szerepváltás, a geopolitikai helyzet különlegességei új kihívásokat hoznak. Mondhatjuk persze, hogy helyzetünk változásaiban is változatlan. Ez persze közhely, s mint ilyen, igaz. De van-e értelme annak az abszurd fölvetésnek, hogy helyzetünk ebben a változásban is változó? Azt hiszem, hogy ami minket illet, nincs olyan abszurd kérdés, amit joggal föl nem tehetünk. Itt leszünk a magunk tépett identitásával, egy nagyobb egységben a nemzet részleges újraegyesítésével, köztes szerepben. Ez a köztesség mindenben jelen van és jelen is lesz. A mai magyar nemzetkarakter legfőbb jellemzője a bizonytalanság. A kétely a nemzet jelenében és jövőjében, meg Európában és az emberiségében is. A kétely a múltunkban, milyen is volt (volt-e?) egyáltalán, s hogy elveszünk-e,

mert elvesztettük, vagy megmaradunk, mert megtartjuk magunkat?

Jönnek elő emlékeink, a nagy önmarcangolók, a nagy optimisták (látens szorongók) s a nagy szorongók (látens optimisták) sorára figyelhetünk: Zrínyi és Babits, Kölcsey és Ady, Bessenyei és Németh László és még hányan és hányan kerülnek egymás mellé... Azok, akik a sztyeppe örökséget és a kereszténységet, a mindenkori Keletet és a mindenkori Nyugatot egyszerre akarták megélni, s akiknek mindez – képletesen szólva – csak a külön termekben elhelyezett örökség széttagoltsága miatti elégedetlenségében fejeződhetett ki.

Már csak egy év, már annyi sem, s alighanem újra kezdhethetjük a magunk, a nemzet történelmi életéről való gondolkodásunkat. S akárhányan is leszünk ehhez, a feladat ugyanakkora.

GRÓH GÁSPÁR